

Försäkringskassans bevisprövning i arbetsskadeärenden (del II av II)

Sebastian Wejedal och
Charlotta Alsterstad Lindfors

Detta är den andra delen av två i en sammanhängande rättsvetenskaplig granskning av Försäkringskassans handläggning och beslutsfattande i arbetsskadeärenden. I denna del fokuseras på myndighetens bevisprövning i ärenden om arbetsskada. Det övergripande syftet med granskningen har varit att undersöka om det förekommer könsdiskriminering vid hanteringen av arbetsskadeärenden. Resultatet visar att Försäkringskassan inte alltid hanterar bevisprövningen på ett korrekt sätt inom ramen för sitt beslutsfattande, men att det däremot inte går att påvisa några könsskillnader i hur bevisningen prövas. De fel och brister som kan konstateras är besvärande, men tycks alltså inte verka diskriminerande.

Nyckelord: Arbetsskada, bevisprövning, könsdiskriminering, rättsdogmatisk granskning, aktgranskning

Föreliggande artikelserie i två delar utgör en rättsvetenskaplig granskning av Försäkringskassans hantering av arbetsskadeförsäkringen, genomförd med ett genusperspektiv. Inom ramen för två separata artiklar diskuteras två aspekter av myndighetens handläggning och beslutsfattande: för det första hur Försäkringskassans *utredningsansvar* tar sig konkret uttryck vid handläggningen av ett arbetsskadeärende (del I); för det andra hur myndigheten hanterar sin *bevisprövning* inom ramen

FÖRFATTARE

Sebastian Wejedal, jur. dr/universitetslektor,
Juridiska institutionen, Handelshögskolan vid
Göteborgs universitet, sebastian.wejedal@law.gu.se

Charlotta Alsterstad Lindfors, jur. kand., Juridiska
institutionen, Handelshögskolan vid Göteborgs
universitet

för det efterföljande beslutsfattandet (del II). För en allmän bakgrund hänvisas till inledningen av del I.

SYFTE OCH METOD

Syftet med denna artikel är att presentera en kritisk granskning av Försäkringskassans bevisprövning i arbetsskadeärenden.¹ Vårt huvudsakliga fokus är om bevisningen i ärendet provas mot gällande beviskrav, men vi kommer även att kort diskutera näraliggande bevisrättsliga teman, såsom bevisbördans placering samt principerna om fri bevisvärdering och bevisföring. De två forskningsfrågor som artikeln kretsar kring lyder:

- Hanterar Försäkringskassan bevisprövningen på ett korrekt sätt vid beslutsfattandet?
- Går det att identifiera könsskillnader i hur Försäkringskassan prövar bevisningen?

I likhet med artikelseriens första del befinner sig denna andra del metodologiskt i brytpunkten mellan vad som av Sandgren (1995–96a; 1995–96b) har beskrivits som gällande rätt i ”dogmatisk mening” (det vill säga den gällande rätt som kan uttolkas ur rättskällorna) och gällande rätt i ”faktisk mening” (varmed avses den rättsliga praktik som den konkreta handläggningen och beslutsfattandet hos myndigheterna faktiskt utgör). Det material som ligger till grund för del II är, i likhet med del I, dels de traditionella rättskällorna (lag, förarbeten, rättspraxis och juridisk doktrin); dels ett aktmaterial från Försäkringskassan (139 kompletta akter i arbetsskadeärenden, slumpvist utvalda och jämnt fördelade mellan män och kvinnor²).

Det rättsliga källmaterialet har studerats med sedvanlig rättsdogmatisk metod för att fastställa gällande rätt. I aktmaterialet har beslutsmotiveringar granskats kvalitativt. I syfte att utröna mot vilket beviskrav beslutsfattare prövar utredningen i ärendet har vi studerat hur kassan motiverar varför grundkraven är/inte är uppfyllda, respektive varför det föreligger/inte föreligger ett samband mellan uppgivna besvär och skadlig inverkan i arbetet.³ För att besvara den första frågan har dessa beslutsmotiveringar sedan ställts i relation till gällande rätt. För att besvara

¹ Liksom del I utgör del II en bearbetning/vidareutveckling av Wejedal & Alsterstad Lindfors, *Försäkringskassans handläggning av arbetsskadeärenden – en juridisk aktgranskning*, som återfinns i Inspektionen för socialförsäkringen, 2019 (avsnitt 3.2). Vi vill även här tacka alla forskare som deltog i arbetet med nämnda rapport för konstruktivt utbyte, samt de anonyma granskarna av denna artikel för värdefulla kommentarer. För kvarvarande fel och brister svarar vi naturligtvis själva.

² Del II utgår ifrån samma aktmaterial som del I.

³ I likhet med del I kommer del II att fokusera på bevisprövningen avseende grundkraven. Även sådana ärenden som har gått vidare till den efterföljande sambandsprövningen kommer dock att omfattas. Grundkraven, liksom kravet på samband, förklaras närmare i del I; se avsnittet ”Rättsliga utgångspunkter: utredningsansvaret enligt gällande rätt”.

den andra frågeställningen har vi därefter analyserat om män respektive kvinnor är över- eller underrepresenterade i de akter, där felaktiga beviskrav har tillämpats.

I det följande presenteras först vissa bevisrättsliga utgångspunkter varifrån artikeln tar avstamp. Därefter redovisas resultatet av den empiriska granskningen av Försäkringskassans faktiska bevisprövning. Avslutningsvis följer våra sammanfattande slutsatser.

RÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER: BEVISPRÖVNINGEN ENLIGT GÄLLANDE RÄTT

Inom juridiken görs en åtskillnad mellan så kallade ”rättsfrågor” och ”sakfrågor” (Lindell, 1987; se även till exempel Nordklint; 2019). Rättsfrågorna avser innehållet i gällande rätt (hur en viss rättsregel ska tolkas och tillämpas) medan sakfrågorna handlar om de omständigheter på vilka rättsreglerna ska appliceras (alltså vad som har hänt ”i verkligheten”). Innehållet i rättsreglerna förväntas beslutsfattaren själv känna till. Det som hör till sakfrågan – verkliga omständigheter som låter sig inplaceras i tid och rum – går det däremot att föra bevisning om (se till exempel Ekelöf, Edelstam & Heuman, 2009).

Distinktionen mellan rättsfrågor och sakfrågor är grundläggande inom juridiken och följer rättstillämpningens logik. Allt rättsligt beslutsfattande – så även beslutfattandet inom arbetsskadeförsäkringen – kan nämligen beskrivas som en subsumtion av vissa sakomständigheter (så kallade ”konkreta rättsfakta”) under en rättsregel (som består av rekvisit, så kallade ”abstrakta rättsfakta”). Om det anses vara *tillräckligt sannolikt* att någonting har hänt i verkligheten, som svarar mot rekvisiten i en rättsregel, inträder den så kallade ”rättsföljd” som regeln föreskriver. Det sagda kan illustreras med ett konkret exempel:

Enligt 27 kap. 2 § socialförsäkringsbalken (2010:110) (hädanefter ”SFB”) har att en försäkrad *rätt till sjukpenning* vid sjukdom som sätter ned arbetsförmågan med minst en fjärdedel. Att sjukpenning beviljas är därmed rättsföljden. För att denna rättsföljden ska inträda fordras att de i lagen angivna rekvisiten (abstrakta rättsfakta) är uppfyllda: en persons arbetsförmåga måste vara nedsatt med minst en fjärdedel på grund av sjukdom. Kring dessa omständigheter hänförliga till tid och rum (konkreta rättsfakta) kan den enskilde föra bevis, till exempel genom att inkomma med ett läkarintyg (jämför 27 kap. 25 § SFB).

Vad som är ”tillräckligt sannolikt” i det enskilda fallet avgörs av gällande *beviskrav*. Vem som står risken för att beviskravet inte är uppfyllt – med följderna att en viss omständighet inte kommer att läggas till grund för subsumtionen – avgörs genom *bevisbördor*. Det subjekt mot vilket bevisbördan riktas kan fullgöra denna börda genom *bevisföring*. Hur starkt värde den föreliggande bevisningen tillmäts

– och om bevisningen är tillräcklig för att nå upp till beviskravet – avgörs genom beslutsfattarens *bevisvärdering*. I följande avsnitt ska dessa bevisrättsliga grundbegrepp, som alla kan betraktas som moment i myndighetens *bevisprövning*,⁴ utvecklas något.⁵

Beviskravet

Vad först avser beviskravet anger detta krav hur stark bevisning som måste föreligga för att en påstådd omständighet (i verkligheten) ska få läggas till grund för tillämpningen av en regel. Beviskraven förmedlas med hjälp av olika ord, som anses ge uttryck för olika grader av ”sannolikhet”.⁶ Vanligtvis ställs dessa upp som en skala,⁷ exempelvis på följande sätt:

- säkert
- uppenbart
- styrkt/visat
- sannolikt
- antagligt/kan antas

Ibland omvandlas dessa begrepp till siffror, för att förmedla en ungefärlig bild av vilken grad av sannolikhet som beviskraven ger uttryck för.⁸ *Säkert* anses då innebära fullständig (100 procent) säkerhet, medan *antagligt* betyder en mindre sannolikhetsövertikt (alltså strax över 50 procent sannolikhet). I intervallet häremellan kan övriga beviskrav på skalan placeras (Ekelöf, Edelstam & Heuman, 2009).

Även en rad andra uttryckssätt förekommer dock för att ange beviskrav. I ett brottmål (det vill säga när någon åtalas för ett brott) tillämpas det högsta beviskravet i svensk rätt. Här används uttrycket *ställt utom/bortom rimligt tvivel* (vilket

⁴ Sammanfattningsvis kan bevisprövning beskrivas som myndighetens värdering av bevisningen i akten mot det i ärendet gällande beviskravet och med beaktande av bevisbördans placering; jfr Nordklint, 2018.

⁵ Bevisrätten tillhör ett av juridikens mest komplicerade och omdiskuterade områden. Den följande framställningen gör därför inte anspråk på att ge en fullständig redogörelse för områdets komplexitet. En utförlig diskussion kring bevisfrågor inom arbetsskadeförsäkringen återfinns hos Carlsson, 2008 (kap. 9). Även Diesen (2003) diskuterar beviskrav i arbetsskadeärenden (på s. 108–109). Beträffande beviskrav inom socialförsäkringen i allmänhet kan hänvisas till Lindkvist, 2018 (avsnitt 5.4.3.3) och Lindkvist, 2019 (avsnitt 4.4.4). Bland nyligen publicerade verk avseende bevisfrågor inom förvaltningsrätten/förvaltningsprocessen kan även nämnas Nordklint, 2019.

⁶ Om denna juridiska sannolikhet finns åtskilligt skrivet; se exempelvis Diesen, 2015 och Dahlman, 2018.

⁷ Nedanstående skala återfinns i Ekelöf, Edelstam & Heuman, 2009 s. 84–85. Även andra skalor förekommer dock. I brottmål används till exempel följande beviskrav för att beskriva olika misstankegrader: *bevisat // tillräckliga skäl // sannolika skäl // skäligen misstänkt // kan misstänkas // anledning anta*. Se till det sagda Diesen, 2015 s. 139. Jfr även exempelvis Kullberg, 2018 s. 105 (angående beviskrav i brottmål) och s. 111 (angående beviskrav i tvistemål).

⁸ Eftersom bevisprövningen är en kognitiv process, ska dessa siffror inte tas för en exakt vetenskap.

vissa anser motsvara en sannolikhet på 98–99 procent).⁹ Ett annat sätt att uttrycka detta beviskrav är att alla alternativa förklaringar till åklagarens påstående ska vara uteslutna av bevisningen i målet. Om så inte är fallet föreligger just rimligt tvivel, och den åtalade ska frikännas (Gregow, 1996; Dahlman, 2018).

Även i tvistemål (det vill säga rättstvister mellan enskilda subjekt) tillämpas i normalfallet ett förhållandevis högt beviskrav, som dock är något lägre än i brottmål (om beviskravet i tvistemål; se Heuman, 2005). Här talas det ofta om att en viss omständighet ska vara *visad/styrkt* (vilket anses markera en sannolikhet på omkring 90 procent).

I förvaltningsmål och -ärenden är det svårare att allmängiltigt ange vilket beviskrav som är ”normalt” (HFD 2013 ref. 61; HFD 2019 ref. 9).¹⁰ Med en viss förenkling anses dock enskilda som ansöker om förmåner behöva göra *sannolikt* att förutsättningarna för att beviljas förmånen är för handen (vilket anses markera en sannolikhet på 75 procent). När det allmänna däremot beslutar om åläggande eller ingripanden gentemot enskilda, anses beviskravet vara högre; myndigheten ska då *visa/styrka* förekomsten av avgörande rättsfakta, ungefär på samma sätt som i tvistemål (Diesen, 2003; von Essen, 2016; Lindkvist, 2019).

En särskild begreppsförvirring uppstår till följd av att olika uttryckssätt inte bara används för att markera ett specifikt beviskrav enligt ovan, utan också för att förklara att ett visst beviskrav *är uppfyllt* i det enskilda fallet. På detta sätt används ibland uttrycken *visat* och *styrkt*. Påståendet att någonting exempelvis ”är styrkt” kan alltså betyda två olika saker: antingen att det specifika beviskravet ”styrkt” är uppfyllt, eller att en omständighet har gjorts tillräckligt sannolik för att läggas till grund för subsumtionen (utan att alls ange mot vilket beviskrav denna prövning har skett).¹¹

Viktigt att notera är slutligen att beviskraven endast undantagsvis uttrycks i lagtexten. Om så ej är fallet ankommer det på beslutsfattaren att själv känna till och tillämpa korrekt beviskrav. Vilket beviskrav som gäller är nämligen

⁹ Se exempelvis NJA 1980 s. 725; NJA 1982 s. 164; NJA 1988 s. 40; NJA 1990 s. 210; NJA 1991 s. 83; NJA 1992 s. 446 samt härtill Ekelöf, Edelstam & Heuman, 2009 s. 85; Diesen, 2015 s. 146–147. Ibland används dock andra uttryckssätt för att markera att beviskravet är uppfyllt i brottmål, till exempel att bevisningen är *övertygande*, att åtalet är *styrkt* eller att det är *utrett* att den tilltalade begått den åtalade gärningen; se Ekelöf, Edelstam & Heuman, 2009 s. 151–152.

¹⁰ I förvaltningsdomstolarnas praxis används betydligt fler beviskrav än de ovan nämnda, exempelvis enligt följande skala: *uppenbart // full och övertygande bevisning // bevisat // visat // styrkt // befinnes // klarlagt // mycket sannolikt // övervägande sannolikt // hög grad av sannolikhet // sannolika skäl // sannolikt // tillräcklig grad av sannolikhet // skäligen // klart mera sannolikt // skäligen anledning // övervägande skäl // övervägande sannolikt // påtaglig risk // antagligt // risk // anledning förekommer // kan antas*. Se till det sagda Diesen, 2003 s. 93. Många av dessa olika beviskrav diskuteras närmare i Lindkvist, 2019 och Lindkvist, 2018.

¹¹ Om denna speciella problematik; se von Essen, 2016 s. 40 och Lindkvist, 2019 s. 97. För ett konkret exempel; se även 27 kap. 25 § SFB, där det stadgas att den försäkrade ska *styrka* nedsättningen av arbetsförmågan på grund av sjukdom genom att lämna in ett läkarintyg till Försäkringskassan. Beviskravet i sjukpenningärenden är dock inte ”styrkt” utan ”sannolikt”.

en rättsfråga, som beslutsfattaren därmed förväntas ha kunskap om vid tillämpningen av reglerna. Undantagsvis framgår dock av rättsregeln med vilken grad av sannolikhet en viss omständighet ska bevisas för att få läggas till grund för tillämpningen. Som kommer att framgå nedan finns flera sådana så kallade *legala beviskrav* i arbetsskedeförsäkringen. Syftet med sådana legala beviskrav är vanligtvis – åtminstone i förvaltningsmål och -ärenden – att *sänka kravet på bevisning*, för därigenom göra det enklare för den enskilde att fullgöra sin bevisbörda.

Bevisbördan (och utredningsbördan)

Bevisbördan reglerar mot vilket subjekt beviskravet riktas. Om beviskravet inte är uppfyllt – det vill säga det råder alltför stor osäkerhet kring ett visst konkret rättsfaktum för att detta ska kunna läggas till grund för subsumtionen – kommer det subjekt som bär bevisbördan för den ifrågavarande omständigheten inte att ”nä framgång”, exempelvis genom att inte beviljas den sökta förmånen (Ekelöf, Edelstam & Heuman, 2009). Sätillvida ger bevisbördan ytterst sett uttryck för en *risk*. Med bevisbördan följer dock inte nödvändigtvis en skyldighet att föra in den relevanta bevisningen i ärendet/målet. Tvärtom kan den så kallade *utredningsbördan* (eller utredningsansvaret) delas mellan olika subjekt, exempelvis mellan en enskild som ansöker om en förmån och den myndighet som har att besluta om förmånen, som båda har ett delat ansvar att sörja för utredningen. Så är exempelvis fallet inom arbetsskedeförsäkringen.¹² Om osäkerheter kring avgörande rättsfakta föreligger *trots att Försäkringskassan har fullgjort sitt utredningsansvar*, faller dock bevisbördan avgörandet till nackdel för det subjekt mot vilken beviskravet är riktat, på så vis att den enskildes ansökan avslås (se till exempel Petrén, 1977; von Essen, Bohlin & Warnling Conradson, 2018; Lindkvist, 2018).

Vem som bär bevisbördan är sällan reglerat i lag och kan ibland vara svårt att avgöra. I brottmål är det en etablerad princip att åklagaren har hela bevisbördan. I tvistemål brukar den part som påstår att någonting har hänt bära bevisbördan för sitt påstående. I förvaltningsmål och -ärenden görs istället en distinktion mellan å ena sidan beslut om förmåner och å andra sidan beslut om ingripanden/ålägganden, för att fördela bevisbördan mellan den enskilde och det allmänna. När en enskild ansöker om en förmån vilar bevisbördan normalt på den enskilde; när en myndighet beslutar om ett ingripande/åläggande vilar istället bevisbördan typiskt sett på det allmänna (se exempelvis Lavin, 1992; von Essen, Bohlin & Warnling Conradson, 2018; Lindkvist, 2019).

¹² Förhållandet mellan utredningsbörda och bevisbörda förklaras närmare i del I av denna artikelserie; se avsnittet ”Rättsliga utgångspunkter: utredningsansvaret enligt gällande rätt”. Se även exempelvis Lindkvist, 2019 och Nordklint, 2019.

Bevisföringen och bevisvärderingen

Två grundläggande utgångspunkter i svensk bevisrätt är principerna om *fri bevisföring* och *fri bevisvärdering*. Den förstnämnda principen innebär att en part kan fullgöra sin bevisbörda genom att inkomma med vilken utredning som helst, som vederbörande anser vara relevant för bedömningen. Principen om fri bevisvärdering innebär att beslutsfattaren sedan är fri i sin värdering av den framlagda bevisningen i ärendet (i relation till det gällande beviskravet). Med andra ord finns det ytterst sällan några regler som påbjuder eller förbjuder viss bevisning, och inte heller några regler som anger exakt vilket bevisvärde ett visst bevis ska tillmätas (Ekelöf, Edelstam & Heuman, 2009).

Närmare om bevisprövningen i arbetsskadeärenden

För att en enskild ska få bifall på en ansökan om livränta krävs att tre krav är uppfyllda: Den enskildes besvär ska, för det första, medföra en viss *nedsättning av inkomstförmågan* ("inkomstkravet"). Denna nedsättning ska, för det andra, *bestå under viss tid* ("varaktighetskravet"). Utöver att dessa två "grundkrav" är uppfyllda fordras, för det tredje, att besvären utgör en *följd av skadlig inverkan från den försäkrades arbete* ("sambandskravet"). Med andra ord ska den försäkrade göra en tillräckligt stor och tillräckligt varaktig inkomstförlust på grund av en skada som har ett tillräckligt samband med arbetet.¹³ Prövningen av dessa krav ska ske med tillämpning av tre olika beviskrav, vilket kan illustreras genom *tabell 1*.

Tabell 1. Översikt över tillämpliga regler/beviskrav

Inkomstkravet	"Livränta lämnas till en försäkrad som till följd av arbetsskada har fått sin förmåga att skaffa sig inkomst genom arbete nedsatt med minst en femtondel." (41 kap. 2 § 1 st. SFB)
Varaktighetskravet	"Detta gäller endast om nedsättningen av förmågan att skaffa inkomst genom arbete <i>kan antas</i> bestå under minst ett år." (SFB 41 kap. 2 § 2 st. 1 p.)
Sambandskravet	"Med arbetsskada avses en skada till följd av olycksfall eller annan skadlig inverkan i arbetet. En skada ska anses ha uppkommit av sådan orsak, om <i>övervägande skäl</i> talar för det." (SFB 39 kap. 3 §)

Vad först avser inkomstkravet framgår av *tabell 1* att 41 kap. 2 § 1 st. SFB inte innehåller något legalt beviskrav. Detta innebär att beslutsfattaren har att falla tillbaka på gängse "normalkrav" vid bedömningen av om arbetsskadan medför en tillräckligt stor nedsättning av inkomstförmågan. Eftersom det är frågan om en förmån ska den enskilde därmed göra storleken på nedsättningen *sannolik*. Vad gäller varaktighetskravet ska detta däremot prövas enligt ett i lagen angivet och – märk väl – lägre beviskrav; enligt 41 kap. 2 § 2 st. 1 p. SFB är det tillräckligt att det *kan antas* att nedsättningen kommer att bli tillräckligt varaktig (jämför även

¹³ Prövningen av dessa krav sker i två steg: först prövas grundkraven, och endast om dessa krav är uppfyllda sker en arbetsskadeprövning av sambandet; se 41 kap. 2 § och 42 kap. 12 § SFB. Se även HFD 2013 ref. 2 samt Försäkringskassan, 2011 och Försäkringskassan, 2003.

RÅ 2010 ref. 12).¹⁴ På samma sätt förhåller det sig med sambandskravet, där det dock enligt 39 kap. 3 § SFB ska föreligga *övervägande skäl* för att skadan är en följd arbetet, för att beviskravet ska vara uppfyllt (se till exempel RÅ 2007 ref. 42; RÅ 2010 ref. 36; RÅ 2010 ref. 101; HFD 2011 ref. 26).¹⁵

Som konstaterats ovan är utredningsansvaret delat mellan Försäkringskassan och den enskilde, men vid kvarvarande osäkerhet vilar bevisbördan på den enskilde (se även Diesen, 2003). Om avgörande rättsfakta inte har gjorts tillräckligt sannolika – i enlighet med ovanstående beviskrav – ska ansökan om ersättning från arbetsskadeförsäkringen följaktligen avslås.

Huruvida beviskraven är uppfyllda är en *rättslig bedömning* som ska ske med beaktande av utredningen i ärendet. Till skillnad från i sjukpenningärenden finns det i arbetsskadeärenden inget krav på vissa i lag angivna exklusiva bevismedel.¹⁶ I stället gäller principen om fri bevisföring. Inte heller finns det några regler om hur bevisningen ska värderas, utan detta ankommer på beslutsfattaren i enlighet med principen om fri bevisvärdering (se till exempel RÅ 2010 ref. 36).

RESULTAT: FÖRSÄKRINGSKASSANS BEVISPRÖVNING I PRAKTIKEN

I detta avsnitt presenteras resultaten av vår empiriska aktgranskning. Framställningen kommer huvudsakligen att fokusera på Försäkringskassans hantering av gällande beviskrav, men också kort beröra de anknytande frågorna om bevisbördan, bevisföring och bevisvärdering.

Beviskraven kopplade till grundkraven

Vad först avser grundkraven ska dessa, som framgår av *tabell 1* ovan, prövas enligt två olika beviskrav: *sannolikt* (vad gäller storleken på nedsättningen av inkomstförmågan) respektive *kan antas* (avseende varaktigheten på nedsättningen). Vi kan dock konstatera att Försäkringskassan i mycket hög utsträckning gör sammantagna bedömningar av dessa två krav, vilket även Inspektionen för socialförsäkringen (2015) har noterat i rapporten *Kravet på varaktighet vid arbetsskadelivränta* (s. 62):

¹⁴ Enligt andra punkten ska dessutom inkomstförlusten för år räknat uppgå till minst en fjärdedel av prisbasbeloppet för det år när livräntan ska börja lämnas. Från detta krav bortses i det följande.

¹⁵ Denna bevisregel, som infördes år 2002 (genom prop. 2001/02:81) behandlas utförligt i SOU 2017:25 s. 54. Se även Carlsson, 2008; Diesen, 2003; och Lavin, 2014. Beviskravet anses ge uttryck för en "överviktsprincip" där en helhetsbedömning av omständigheterna i det särskilda fallet ska göras; se prop. 2001/02:81 s. 120. Beviskravet omfattar både skadeorsaken och orsakssambandet; se SOU 2017:25 s. 60.

¹⁶ Ett bevis är exklusivt om ingen annan typ av bevisning får föras för att bevisa ett rättsfaktums existens, vilket innebär ett frånsteg från den fria bevisföringens princip; se Ekelöf, Edelstam & Heuman, 2009 och jämför SFB 27 kap. 5 §. Om läkarintygets betydelse som bevismedel inom sjukförsäkringen; se Vahlne Westerhäll, 2009.

”I beslutsmotiveringen är det då svårt att skilja de två frågorna åt, och det kan vara svårt att veta vad Försäkringskassan egentligen har prövat; varaktigheten, inkomstförlusten eller båda delarna.”

Aktgranskningen bekräftar att det fortfarande görs sammantagna bedömningar i ett mycket stort antal akter. Detta är problematiskt, dels för att det inte är möjligt att särskilja bedömningen av om inkomstförmågan är tillräckligt nedsatt från bedömningen av om nedsättningen är tillräckligt varaktig; dels för att dessa grundkrav ska prövas mot olika beviskrav. När bedömningen av grundkraven inte skiljs åt blir det därmed också otydligt vilka beviskrav som tillämpats avseende olika rekvisit. Två exempel på beslutsmotiveringar i aktmaterialet kan få illustrera det sagda:

”Försäkringskassan bedömer att uppgifterna i ditt ärende *inte visar* att din förmåga att skaffa inkomst genom arbete är nedsatt med minst en femtondel under minst ett år framåt i tiden på grund av dina besvär av utmattningssyndrom. Eftersom grundvillkoren för att kunna få livränta inte bedöms vara uppfyllda kan du inte få ersättningen.”

”Det är ... i dagsläget *inte styrkt* om, i vilket omfattning eller för hur lång tid som din arbetsförmåga kommer att vara nedsatt. Livränta kan därmed inte beviljas.”

I exemplen ovan används beviskraven ”visat” respektive ”styrkt” som synes *i relation till båda grundkraven*, trots att dessa egentligen ska prövas enligt två olika (och lägre) beviskrav, nämligen ”sannolikt” respektive ”kan antas”.¹⁷ Detta är anmärkningsvärt. Som har påtalats av bland andra von Essen, Bohlin och Warnling Conradson (2018 s. 99) bör nämligen

”... myndigheterna i sina beslut [vara] tydliga med inte bara var bevisbördan är placerad utan också vilket beviskrav som de ställer i olika typer av ärenden. Detta är viktigt för att den enskilde vid ett överklagande ska kunna tillvarata sin rätt. Att myndigheterna är tydliga i detta avseende är också en förutsättning för att de ska skapas en praxis, vilket i sin tur ger ledning och förutsebarhet.”

¹⁷ Som framgått ovan används dock uttrycken ”visat” respektive ”styrkt” ibland i betydelsen ”är bevisat” (det vill säga utan att ange den styrka som krävs). I de granskade akterna är det därför inte alltid möjligt att veta hur orden visat/styrkt används, vilket innebär att det inte heller går att veta vilket beviskrav som faktiskt tillämpats.

Att bedömningen av de båda grundkraven ”klumpas samman” är snarare regel än undantag i de granskade akterna. I ett påfallande stort antal ärenden används också andra formuleringar än de ovan nämnda vid prövningen av grundkraven, som – i likhet med ”styrkt”/”visat” – indikerar ett högre beviskrav än vad som faktiskt gäller. Givet att underlaget för aktgranskningen är tämligen begränsat, är den rika variationen i uttryckssätt besvärande. I det följande redovisas några exempel på inkonsekvens.

Exempel 1. ”visat”/”visar”

Som framgått ovan används ibland uttrycket visat i relation till båda grundkraven,¹⁸ på följande sätt:

”Försäkringskassan bedömer att uppgifterna i ditt ärende *inte visat* att din förmåga att skaffa inkomst genom arbete är nedsatt med minst en femtondel under minst ett år framåt i tiden på grund av dina besvär ...”

I ett antal ärenden görs motsvarande sammantagna bedömningar av båda grundkraven, men istället kopplas beviskravet ”visat” till prognosen i det medicinska underlaget, på följande sätt:

”Det finns inget medicinskt underlag ... där *prognosen visar* att din arbets- och inkomstförmåga kommer att vara nedsatt med minst en femtondel för minst ett år framåt. Därmed kan livränta inte beviljas.”

Liksom i exemplet ovan prövas här båda grundkraven mot samma (felaktiga) beviskrav. I ett antal ärenden laborerar dock Försäkringskassan (möjligen) med olika beviskrav, på följande sätt:

”Utifrån tillgängliga uppgifter bedömer Försäkringskassan att det *inte är visat* att dina sjukdomsbesvär medför en nedsättning av din förmåga att skaffa dig inkomst genom arbete med minst en femtondel under en tid som *kan antas* bestå under minst ett år framåt i tiden. Livränta kan därmed inte beviljas.”

I exemplet ovan är det dock oklart om Försäkringskassan tillämpar beviskravet ”visat” i relation till det första grundkravet och ”kan antas” i relation till det andra grundkravet, eller om Försäkringskassan beträffande det andra grundkravet så att säga staplar två beviskrav på varandra (det vill säga bedömer att det inte är visat att nedsättningen *kan antas* vara varaktig). Oavsett vilket är motiveringen otydlig och därför olycklig.

¹⁸ I de granskade akterna används beviskravet ”visat”/”visar” både vid avslag på grundkraven (avslut 4) och i ärenden som går vidare till sambandsprövning (avslut 1 och 5).

Exempel 2. ”styrkt”/”styrker”

I ett relativt stort antal ärenden används beviskravet ”styrkt”,¹⁹ antingen i relation till det ena eller till båda grundkraven, och ibland kopplat till det medicinska underlaget, på följande sätt:

”Det är ... i dagsläget *inte styrkt* om, i vilket omfattning eller för hur lång tid som din arbetsförmåga kommer att vara nedsatt. Livränta kan därmed inte beviljas.”

”Det saknas medicinska underlag ... som *styrker* att din arbetsförmåga kommer att vara nedsatt minst ett år framåt.”

I ett antal ärenden laborerar dock Försäkringskassan (möjligen) med olika beviskrav för de två grundkraven, på följande sätt:

”Försäkringskassan bedömer att det saknas medicinskt underlag som *styrker* att din förmåga att skaffa inkomst genom arbete är nedsatt med minst en femtondel och *kan antas* bestå under minst ett år framåt i tiden.”

I exemplet ovan är det oklart om Försäkringskassan tillämpar beviskravet ”styrkt” i relation till det första grundkravet och ”kan antas” i relation till det andra grundkravet, eller om Försäkringskassan beträffande det andra grundkravet återigen staplar två beviskrav på varandra (det vill säga bedömer att det inte är *styrkt* att nedsättningen *kan antas* vara varaktig). Oavsett vilket är motiveringen återigen otydlig och därför olycklig.

Det förekommer också ärenden där Försäkringskassan inte relaterar beviskravet styrkt till det medicinska underlaget (som i exemplen ovan) utan i stället gör det medicinska underlaget till en del av beviskravet, genom att tala om ”medicinskt styrkt” (så då möjligen är någonting annat än juridiskt eller rättsligt styrkt). Ett exempel kan ges:

”Det finns inget medicinskt underlag som *styrker* nedsatt arbetsförmåga vid tidpunkten ... och framåt. [...] Försäkringskassan bedömer att därmed inte är *medicinskt styrkt* att du har en inkomstförlust på minst en femtondel på grund av dina [besvär] under minst ett år framåt i tiden.”

¹⁹ I liket med ”visat”/”visar” används ”styrkt”/”styrker” både vid avslag på grundkraven (avslut 4) och i ärenden som går vidare till sambandsprövning (avslut 1 och 5).

Exempel 3. ”tillräckligt styrkt”/”styrkt i en klarlagd omfattning”

I ett antal ärenden förekommer olika kvalificeringar av beviskravet ”styrkt”, till exempel att någonting är/inte är ”tillräckligt styrkt” eller att någonting är/inte är ”styrkt i en klarlagd omfattning”. Dessa uttryckssätt är olyckliga. Vad som är ”tillräckligt” i termer av bevisning avgörs nämligen just genom det gällande beviskravet. Genom ovanstående formuleringar går det inte att veta om Försäkringskassan har använt sig av beviskrav som befinner sig under ”styrkt” men över ”sannolikt” respektive ”kan antas”, eller om myndigheten snarare försöker motivera att de faktiskt gällande beviskraven inte är uppfyllda. Ett exempel kan ges:

”Det är ... svårt att bedöma om och till vilken grad som arbetsförmågan är nedsatt under minst ett år framåt. Det finns inget som styrker att din förmåga att skaffa inkomst genom arbete är nedsatt med minst en femtondel för minst ett år framåt i en klarlagd omfattning.”

Att det är ”svårt” att göra en bedömning må vara hänt. Att använda detta i en beslutsmotivering framstår dock som udda. Antingen är myndighetens utredningsansvar uppfyllt, varvid det ankommer på myndigheten att avgöra ärendet med tillämpning av korrekt beviskrav (oavsett hur ”svårt” detta kan vara). Om bedömningssvårigheterna beror på att ärendet inte är tillräckligt utrett, ankommer det istället på myndigheten att undanröja svårigheterna genom att vidta kompletterande utredningsåtgärder.

Exempel 4. ”klarlagt”

Ett fjärde exempel, som ligger nära ”styrkt i klarlagd omfattning” är beviskravet ”klarlagt”. Ett exempel kan ges:

”Från oktober 2017 bedöms det klarlagt att din förmåga att skaffa inkomst är nedsatt med minst en femtondel, under minst ett år framåt i tiden ...”

I bevisrättslig mening ger formuleringen ”klarlagt” (liksom ”styrkt”) uttryck för ett högre beviskrav än vad som faktiskt gäller.

Exempel 5. ger ”information om eller styrker”/”tydlig information om eller styrker”

Ett tämligen udda uttryckssätt som förekommer i ett antal akter är att det medicinska underlaget ger/inte ger ”information om eller styrker”, alternativt ger/inte ger ”tydlig information om eller styrker”. Två exempel kan ges:

”Det finns inga uppgifter i dina läkarintyg som ger information om eller styrker att du har en bestående nedsatt arbets- och inkomstförmåga till följd av de

besvär som du ansöker om livränta för, det vill säga utmattningssyndrom. Därför kan din förmåga att skaffa inkomst genom arbete *inte anses* vara nedsatt med minst en femtondel under minst ett år framåt från ansöknings-tidpunkten.”

”Det finns inga uppgifter i dina medicinska underlag som *ger tydlig information om eller styrker* att dina [besvär] ger dig en bestående nedsatt förmåga att skaffa sig [*sic!*] inkomst genom eget arbete. [Därmed] kan det inte anses *tillräckligt styrkt* att du inte kommer att kunna återgå i ditt ordinarie arbete.”

Båda dessa uttrycksätt är mycket underliga, eftersom konjunktionen ”eller” antyder att det skulle finnas två alternativa beviskrav: bevisningen ska *antingen* ge (tydlig?) information om eller (tillräckligt?) styrka bevisemat. Om någon skillnad är avsedd mellan utredning som ”ger information” respektive ”ger tydlig information” är också oklart.

Exempel 6. ”kan inte uteslutas”/”inget som motsäger”

Som framgått ovan är ”visat”, ”styrkt” och ”klarlagt” högre beviskrav än vad som faktiskt gäller vid prövningen av grundkraven, som i stället ska prövas mot beviskraven ”sannolikt” respektive ”kan antas”. I ett antal ärenden tillämpas dock i praktiken ännu högre beviskrav, nämligen att det ”inte kan uteslutas” alternativt att det ”inte finns någonting som motsäger” att grundkraven inte är uppfyllda. Dessa formuleringar kopplas sedan ihop med beviskravet ”kan antas”, trots att detta är ett betydligt lägre krav. Två exempel kan ges:

”Utifrån vad som framkommer av de medicinska underlagen *kan det inte uteslutas* att du inom ett år kan skaffa inkomst i samma nivå som tidigare. Du kan då *inte antas* ha en nedsatt förmåga att skaffa inkomst med minst en femtondel under minst ett år framåt.”

”Det *saknas således medicinskt underlag som motsäger* att du inte skulle kunna utföra ditt ordinarie arbete på heltid inom ett år framåt i tiden. Det är alltså inte det faktum att du har haft ett längre sjukfall bakåt i tiden som har betydelse utan det är att det måste finnas en bedömning vid en viss enskild tidpunkt om att din arbetsoförmåga *kan antas* bestå minst ett år framåt i tiden.”

I ovanstående exempel sker en besvärande sammanblandning mellan olika beviskrav. Att någonting *kan antas* (vilket är det korrekta beviskravet vad gäller varaktigheten) är, i beviskravhänseende, inte detsamma som att motsatsen *ska vara utesluten*, alternativt att det *inte ska finnas någonting som motsäger* att den

försäkrade inte kan återgå i sitt arbete.²⁰ I underlaget finns ett icke ringa antal exempel där något av dessa två uttryckssätt förekommer, vilket får anses vara anmärkningsvärt. Det sagda kan nämligen jämföras med beviskravet ”ställt bortom rimligt tvivel” i brottmål, vilket anses kräva just att *alternativa hypoteser ska vara uteslutna*. Beviskravet i brottmål (som anses innebära en sannolikhet på 98–99 %) överstiger naturligtvis med råge de beviskrav som faktiskt gäller avseende grundkraven i arbetsskade försäkringen. När detta höga beviskrav tillämpas i ett ärende om arbetsskada kan det alltså inte uteslutas att den enskilde får avslag, trots att bevisningen faktiskt når upp till det korrekta beviskravet.

Exempel 7: ”går inte att säga”

Ett udda uttryckssätt, som används i en del akter, är att ”det inte går att säga” att grundkraven är uppfyllda. Ett exempel kan ges:

”Det framgår ... inte vad du klarar av att göra på grund av besvär i axlar och handled. Det *går därför inte att säga* att din förmåga att skaffa inkomst är nedsatt med minst en femtondel under minst ett år. Livränta kan då inte beviljas.”

Det är oklart om detta uttryckssätt innebär en tillämpning av ett visst beviskrav, eller om Försäkringskassan endast konstaterar att beviskravet inte är uppfyllt. Under alla förhållanden är det ett olyckligt uttryckssätt, eftersom det inte klart framgår mot vilket beviskrav som prövningen har gjorts (att någonting ”inte går att säga” är ju egentligen helt intetsärande).

Exempel 8: ”bedöms”/”bedömer”

I ett stort antal akter används uttrycket ”bedöms” tillsammans med ett beviskrav (såsom i exempel 4 ovan: ”bedöms klarlagt”). I ett antal ärenden konstateras dock endast att grundkraven bedöms/inte bedöms vara uppfyllda, utan att bedömningen relateras till något beviskrav alls. Detta är vanligare i ärenden som går vidare till sambandsprövning (avslut 1 och 5), det vill säga när grundkraven bedöms vara uppfylla (och är då möjligen mindre problematiskt). Två exempel kan ges:

”[Du] *bedöms* ha en bestående nedsatt förmåga att skaffa inkomst till följd av dina besvär ... med stöd av läkarutlåtande daterat den 30 april 2012, baserat på läkarundersökning den 20 februari 2013.”

²⁰ Att formulera beviskrav genom att använda flera negationer i samma mening (... *saknas* medicinskt underlag som *motsäger* att du *inte* skulle kunna ...) är också olyckligt ur ett rent språkligt perspektiv, eftersom det blir svårt att förstå vad som avses.

”Med stöd av medicinska uppgifter ... *bedömer* Försäkringskassan att dina besvär i höger hand är varaktiga under minst ett år framåt i tiden.”

Ibland används dock detta uttryckssätt även när den enskilde får avslag på grundkraven (avslut 4), vilket är mer problematiskt. Här ges ett sådant exempel:

”Mot bakgrund av vad som har framkommit *bedöms* att din förmåga att skaffa inkomst genom eget arbete inte är nedsatt med minst en femtondel under minst ett år framåt i tiden.”²¹

En tillämpning av ett beviskrav innebär naturligtvis att utredningen i akten bedöms mot beviskravet, men ovanstående motivering döljer det centrala momentet i denna bedömning (nämligen vilket beviskrav som utredningen har bedömts mot).

Exempel 9. ”kan antas” (i olika kombinationer)

En ytterligare formulering som förekommer i de granskade aktern är att det finns/ inte finns ”medicinskt stöd” (eller endast ”stöd”) för en viss bedömning, vilket sedan kan kopplas till ett beviskrav. Om korrekt beviskrav tillämpas framstår detta uttryckssätt som lämpligt. Här redovisas några sådana exempel:

”Försäkringskassan bedömer att det inte finns några uppgifter i ärendet som *ger stöd för* att din inkomstförmåga skulle *kunna antas* vara nedsatta under ett år med minst en femtondel på grund av knäbesvär som du söker livränta för. Du bedöms därför inte uppfylla grundvillkoren för livränta och försäkringskassan avslår din ansökan.”

”Det är Försäkringskassans bedömning att det inte vid något tillfälle *funnits något medicinskt stöd* för att din inkomstförmåga skulle *kunna antas* vara nedsatt under minst ett år med en femtondel. Du uppfyller därmed inte grundkraven för livränta och försäkringskassan avslår din ansökan.”

I ovanstående exempel görs förvisso sammantagna bedömningar av båda grundkraven, men i vart fall i relation till beviskravet ”kan antas”. Detta beviskrav kan också kopplas till underlaget eller informationen i ärendet, på följande sätt:

²¹ Innan Försäkringskassan redovisar denna bedömning (utan att knyta an bedömningen till något beviskrav) anför dock följande: ”Det finns inga uppgifter i det sammantagna medicinska underlagen som *ger någon information om eller styrker* att dina ryggbesvär ger dig en bestående nedsatt arbets- och inkomstförmåga.” Den sammantagna ”bedömningen” får därmed förstås som en tillämpning av det i sig udda beviskravet ”ger information om eller styrker”.

”Det går av ovanstående information inte att *anta* att du på grund av dina besvär med höger axel kommer att så omfattande nedsättning att du inte kan utföra ditt arbete under ett års tid.”

Beviskravet kopplat till sambandskravet

Vad därefter avser beviskravet för att samband föreligger mellan den försäkrades besvär och arbete ska kravet på samband, som framgår av *tabell 1*, också prövas genom ett i lag angivet beviskrav: En skada ska anses ha uppkommit till följd av arbetet om *övervägande skäl* talar för det. En central skillnad mellan prövningen av grundkraven och arbetsskadeprövningen är dock att beslutsfattarna – i så gott som samtliga beslut – faktiskt använder det beviskrav som framgår av lag, både vid avslag och bifall. Två exempel kan ges.

Exempel 1. ”övervägande skäl talar för/inte för samband”

”*övervägande skäl* bedöms tala för att [den försäkrades] besvär från vänster axel har uppkommit till följd av skadliga faktorer i [den försäkrades arbete]”

”*övervägande skäl* [talar inte] för att det är [den försäkrades] arbetsuppgifter som har orsakat [den försäkrades] ryggsjukdom”

Exempel 2: ”visat” i kombination med ”övervägande skäl”

Även vad gäller sambandsprövningen förekommer dock mindre lyckade beslutsmotiveringar, däribland att Försäkringskassan ”staplar” två beviskrav på varandra. Ett exempel kan ges:

”utredning *visar* att det finns *övervägande skäl* som talar för att [den försäkrades besvär] har uppkommit till följd av skadlig inverkan [i den försäkrades arbete]”

Som framgått ovan är dock ordet ”visat” tvetydigt. I ovanstående motivering är det därför inte säkert att Försäkringskassan tillämpar två beviskrav. Även om ”visat” används i bemärkelsen ”bevisat” är dock uttryckssättet onödigt. Sammanfattningsvis visar vår granskning att prövningen av grundkraven görs mot en rik variation av beviskrav, som inte sällan avviker från gällande rätt, vilket får

betraktas som anmärkningsvärt.²² I den stora merparten ärenden som går vidare till sambandsprövningen prövas dock sambandet med tillämpning av korrekt beviskrav.

Bevisbördan

I samtliga ärenden har bevisbördan de facto lagts på den enskilde, vilket är korrekt. Motiveringar är dock stundtals bristfälliga. I ett antal ärenden motiveras exempelvis avslagsbeslut med att ”Försäkringskassan inte kan visa att övervägande skäl talar för ett samband”. Detta uttryckssätt – att det är *kassan som inte kan visa* – antyder att bevisbördan vilar på Försäkringskassan, vilket är felaktigt. Om ”visat” används i bemärkelsen ”bevisat” (och inte som ett beviskrav) vore det lämpligare att exempelvis skriva ”eftersom *utredningen inte bevisar* att övervägande skäl talar för ett samband”.

Bevisföringen och bevisvärderingen

I de flesta akter görs inga avsteg från principerna om fri bevisföring respektive fri bevisvärdering. Det finns dock enstaka exempel där dessa principer sätts ur spel. Ett intressant exempel kan ges, där beslutsfattaren först förklarar vad som avses med ”medicinskt styrkt”. I samma ärende underkänner sedan beslutsfattaren ett visst ingivet intyg, trots att den försäkrade får åberopa vilket material som helst (enligt principen om fri bevisföring), varefter det ankommer på beslutsfattaren att värdera detta underlag (enligt principen om fri bevisvärdering). I det aktuella beslutet anges följande:

”Det är ... i dagsläget inte styrkt om, i vilket omfattning eller för hur lång tid som din arbetsförmåga kommer att vara nedsatt. Livränta kan därmed inte beviljas.”

²² Som Vahlne Westerhäll (2009) framhåller, utgår Försäkringskassans beslutsfattande, liksom allt annat rättsligt beslutsfattande, från subsumtionsmodellen, och i denna modell ingår bevisvärdering som en central komponent. Det är därför viktigt att handläggare och beslutsfattare är medvetna om de beviskrav mot vilka de ska värdera bevisningen: ”Försäkringshandläggarens bevisvärderande arbete beskrivs aldrig i dylika termer. Subsumtionsmodellen används aldrig i beskrivningen/analysen av vad handläggaren gör eller uppmanas att göra. Men som i allt rättsligt beslutsfattande är det denna modell som används, även om den enskilde beslutsfattaren inte är medveten om det.” Se Vahlne Westerhäll, 2009 s. 145, med följande tillägg på s. 146: ”Momentet bevisvärdering nämns inte som en viktig del av handläggarens uppgifter, medan däremot utredningen lyfts fram som mycket central. Så är givetvis också fallet, men frågan uppkommer om handläggarens ens är medveten om att han/hon faktiskt också bevisvärderar.” Vårt intryck efter att ha tagit del av aktmaterialet ligger i linje med det sagda; att bevisvärderingen i ett stort antal ärenden görs i relation till felaktiga beviskrav tyder på att medvetenheten inte är fullgod.

Efter detta konstaterande anføres följande:

”Du har även skickat in ett intyg skrivet av kurator [X]. För att pröva rätten till livränta krävs att det är *medicinskt styrkt* att din arbetsförmåga kommer att vara nedsatt minst ett år med minst en femtondel. Med medicinskt styrkt *menas att en läkare kan intyga* detta genom journal eller intyg. Försäkringskassan har inhämtat ett sådant intyg från [dr Y]. Vad din kurator bedömer *kan inte användas* som grund för prövningen av rätten till livränta.”

I linje med principen om fri bevisvärdering hade beslutsfattaren mycket väl kunnat tillmäta det aktuella intyget från kurator X ett lågt bevisvärde. Att förklara att ett visst bevismedel ”inte kan användas” – vilket närmast får förstås som att intyget inte alls värderas/avvisas som bevis – är dock oförenligt med principerna om fri bevisföring/fri bevisvärdering. Den enskilde är fri att inkomma med vilket underlag som helst och det ankommer på beslutsfattaren att värdera detta.

Inga könsskillnader kunde konstateras vid bevisprövning

Granskningen av Försäkringskassans bevisprövning har varit kvalitativ, det vill säga vi har inte kvantifierat hur många gånger myndigheten – i de granskade akterna – använder de ovan redovisade beviskraven vid prövningen av grundkraven eller kravet på samband. Givet den rika variationen av uttrycksätt och kombinationer, att flera beslutsmotiveringar innehåller flera staplade beviskrav samt att myndigheten ofta gör sammantagna bedömningar av grundkraven, har en sådan kvantifiering helt enkelt inte låtit sig göras. Vi kan dock konstatera att inga könsmonster framträder i materialet, oavsett hur vi vänder och vrider på detta. Med andra ord förekommer män och kvinnor i ungefär lika hög utsträckning i de akter där olika varianter av felaktiga beviskrav har tillämpats, som i de akter där korrekta beviskrav har tillämpats. Spretigheten i användningen av beviskraven framstår alltså för oss som helt slumpartad.

AVSLUTNING

Beträffande bevisprövningen kan det konstateras dels att prövningen av grundkraven ofta görs inom ramen för en sammantagen bedömning; dels att beviskraven formuleras på ett sätt som ofta avviker från gällande rätt. Detta till skillnad från sambandsprövningen, där bevisningen prövas förhållandevis konsekvent och mot det korrekta beviskravet.

Om grundkraven anses vara uppfyllda är det i och för sig mindre problematiskt om Försäkringskassan exempelvis anger att den försäkrade ”bedöms” uppfylla grundkraven, utan att dessa särskiljs och uttryckligen prövas mot olika beviskrav. Vid avslag är det dock av stor vikt att de gällande beviskraven klart framgår.

En första förutsättning för detta är, såvitt avser grundkraven, att Försäkringskassan inte bedömer båda grundkraven inom ramen för en sammantagen bedömning, eftersom dessa ska prövas mot olika beviskrav. En andra förutsättning är förstas att Försäkringskassan faktiskt förhåller sig till de beviskrav som gäller, istället för att använda sig av andra formuleringar som klart avviker från vad som är gällande rätt. Att någonting ”kan antas” respektive ”är sannolikt” är, i bevisrättslig mening, låga beviskrav. För att dessa beviskrav ska vara uppfylla krävs det exempelvis inte att bevisemat är ”klarlagt”, eller att alternativa hypoteser är ”uteslutna”. Att avslå en ansökan med motiveringen att ”det inte kan uteslutas” att den försäkrade inom ett år kan skaffa inkomst är alltså inte bara ett semantiskt fel, utan ett allvarligt bedömningsfel, eftersom beslutsfattaren har tillämpat ett betydligt högre beviskrav än vad som faktiskt gäller.²³

Vår sammantagna slutsats är att Försäkringskassan inte hanterar bevisprövningen på ett korrekt sätt vid beslutsfattandet. Vid prövningen av grundkraven tillämpar myndigheten i påfallande många ärenden felaktiga beviskrav och det finns också exempel där principerna om fri bevisföring och fri bevisvärdering inte respekteras. Dessa brister är allvarliga, eftersom de riskerar att vara till nackdel för den enskilde. Granskningen ger dock inte stöd för att dessa brister drabbar kvinnor i högre utsträckning än män. Med andra ord går det inte att påvisa några könsskillnader i hur Försäkringskassan prövar bevisningen.

REFERENSER

Lagar och förordningar

SFS 2010:110. *Socialförsäkringsbalken*.

Förarbeten

Proposition 2001/02:81. *Vissa arbetsskadefrågor m.m.*

SOU 2017:25. *Samlad kunskap – stärkt handläggning*

Övrigt offentligt tryck

Försäkringskassan (2011). *Processen för att utreda och besluta om förmåner vid arbetsskada*.

Produktionsprocess 2011:2

Försäkringskassan (2003). *Förmåner vid arbetsskada*. Vägledning 2003:4.

Inspektionen för socialförsäkringen (2019). *En jämställhetsanalys av handläggning av arbetsskadeersättning*. Rapport 2019:10.

Inspektionen för socialförsäkringen (2015). *Kravet på varaktighet vid arbetsskadelivranta*. Rapport 2015:14.

²³ Eftersom bevisvärdering är en mental process går det dock, utifrån det underlag som vi har granskat, inte att säga att den enskilde skulle ha fått bifall om myndigheten istället tillämpat ett korrekt beviskrav. Det går inte heller alltid att säga att formuleringarna verkligen återspeglar en felaktig bevisprövning, eller om handläggarna tillämpar korrekta beviskrav men beskriver dessa på ett felaktigt sätt i besluten. Givet att motiveringar spretar kan vi dock inte utesluta att olika ärenden prövas mot olika beviskrav, vilket i så fall leder till olika behandling. Även om de olika uttryckssätten inte i realiteten innebär att bevisprövningen avviker från det lagstadgade beviskraven, är det därför viktigt att myndigheten formulerar sig på ett sådant sätt att det tillämpade beviskravet inte kan missförstås.

Avgöranden

HFD 2019 ref. 9.
 HFD 2013 ref. 61.
 HFD 2013 ref. 2.
 HFD 2011 ref. 26.
 RÅ 2010 ref. 101.
 RÅ 2010 ref. 36.
 RÅ 2010 ref. 12.
 RÅ 2007 ref. 42.
 NJA 1992 s. 446.
 NJA 1991 s. 83.
 NJA 1990 s. 210.
 NJA 1988 s. 40.
 NJA 1982 s. 164.
 NJA 1980 s. 725.

Litteratur

Carlsson, M. (2008). *Arbetsskada – Samspelet mellan skadestånd och andra ersättningsordningar*. Stockholm: Jure.

Dahlman, C. (2018). *Beviskraft – metod för bevisvärdering i brottmål*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Diesen, C. (2015). *Bevis 10 – bevisprövning i brottmål*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Diesen, C. (2003). *Bevis 7 – bevisprövning i förvaltningsmål*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Ekelöf, P. O., Edelstam H., & Heuman, L. (2009). *Rättegång – häfte 4*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Gregow, T. (1996). Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn. *Svensk Juristtidning*, 7, 509–523.

Heuman, L. (2005). *Bevisbörda och beviskrav i tvistemål*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Kullberg, M. (2018). *Bevisbörda och beviskrav*, Stockholm: Karnov Group.

Lavin, R. (2014). *Förvaltningsprocessrätt*, Stockholm: Norstedts Juridik.

Lavin, R. (1992). Förvaltningsprocessen inför 2000-talet. *Förvaltningsrättslig Tidskrift*, 5, 450–464.

Lindell, B. (1987). *Sakfrågor och rättsfrågor – en studie av gränser, skillnader och förhållanden mellan faktum och rätt*. Uppsala: lustus.

Lindkvist, G. (2019). *Bevisfrågor i förvaltningsprocessen – en översikt*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Lindkvist, G. (2018). *Utredningsskyldighet, bevisbörda och beviskrav inom förvaltningsprocessen*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Nordklint, C. (2019). *Bevisrättens tillämpning i skatteprocessen*. Stockholm: Stockholms universitet.

Petrén, G. (1977). Om förvaltningsdomstols utredningsplikt. *Förvaltningsrättslig Tidskrift*, 2–4, 154–166.

Sandgren, C. (1995–96a). Om empiri och rättsvetenskap – del I. *Juridisk Tidskrift*, 3, 726–748.

Sandgren, C. (1995–96b). Om empiri och rättsvetenskap – del II. *Juridisk Tidskrift*, 4, 1035–1059.

Vahlne Westerhäll, L. (2009). *Läkarintyget i sjukförsäkringsprocessen*. Stockholm: Santérus.

von Essen, U. (2016). *Processramen i förvaltningsmål*. Stockholm: Wolter Kluwer.

von Essen, U., Bohlin A. & Warnling Conradson, W. (2018). *Förvaltningsrättens grunder*. Stockholm: Norstedts Juridik.

ABSTRACT

This is the second of two interlinked articles in which the Swedish Social Insurance Agency's handling of and decision-making in occupational injury cases are studied from a socio-legal perspective. The previous part I covered the agency's *duty of investigation*. In this subsequent part II, the focus is shifted to the agency's *assessment of evidence* in occupational injury cases.

Our case study shows that the Swedish Social Insurance Agency does not always assess the evidence properly in occupational injury cases, e.g. by using incorrect standards of proof to the detriment of the individual. However, our study has not shown any differences related to gender in the agency's assessment of evidence. The errors and shortcomings that have been noted are indeed troublesome, but do not seem to be discriminatory.

Keywords: Occupational illness, assessment of evidence, discrimination